

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

**ІТ-ПРАВО
ПІД ЧАС ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ:
ВІД ПОШУКУ ПАРАДИГМИ
ДО ПРАГМАТИЧНИХ РІШЕНЬ**

Колективна монографія

*За редакцією
Є. Харитонова, О. Харитонової, І. Давидової*

Одеса
Фенікс
2025

*Рекомендовано рішенням вченої ради
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 9 від 30 червня 2025 р.)*

Рецензенти:

Майданик Р. А. – академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного процесу Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Соколов А. В. – доктор технічних наук, професор, професор кафедри кібербезпеки Національного університету «Одеська юридична академія»;

Маковій В. П. – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ.

I-87 **ІТ-право під час гібридної війни: від пошуку парадигми до практичних рішень** : кол. монографія / за заг. ред. проф.: Є. Харитонов, О. Харитонов, І. Давидової. – Одеса : Фенікс, 2025. – 588 с.
ISBN 978-617-8430-70-2

Монографія є продовженням циклу праць колективу кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», присвячених результатам досліджень цивілістичних шкіл університету від часу їхнього формування до гібридної війни, що триває нині. У третьому томі аналізуються в контексті гібридної війни: проблеми визначення концепту «ІТ-право», особливості правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з використанням інформаційних технологій, особливості механізму цивільно-правового регулювання у сфері ІТ, чинник симулякру, значення та роль інформаційного середовища як стратегічного ресурсу, правові рамки для цифрових активів і перспективи цифрової власності, ІТ-правочини, порушення прав інтелектуальної власності в Інтернет, протидія кіберзагрозам у гібридній кібервійні, загрози вербування неповнолітніх через соцмережі та месенджери та юридичні заходи запобігання таким загрозам, правове регулювання стартапів, е-кредитування, цивільно-правова відповідальність за шкоду, завдану кібератаками, забезпечення інформаційної безпеки електронного судочинства в умовах гібридної війни в Україні та ін.

Авторський колектив концентрував увагу на обґрунтуванні необхідності комплексного вирішення практичних питань впорядкування інформаційно-технологічні відносини в умовах гібридної російсько-української війни. Автори прагнули розкрити особливості правового регулювання цих відносин і запропонувати власне бачення шляхів вирішення проблем, що виникають у цій сфері. Усвідомлюючи спірність низки висновків і пропозицій, автори розраховують на продовження плідних дискусій з проблем правового регулювання інформаційних технологій, зокрема в умовах гібридної війни.

Монографія може бути цікавою науковцям, практикуючим юристам, викладачам, аспірантам, здобувачам вищої освіти, а також широкому загалу небайдужих українців, які цікавляться проблемами правового регулювання у сфері ІТ, зокрема під час гібридної війни.

УДК 340:004:327:355

ЗМІСТ

Авторський колектив	5
Розділ 1. Прагматична (соціологічна) школа «ІТ-права» – відповідь цивілістики на виклики інформаційного суспільства (Євген Харитонов, Олена Харитонova, Ірина Давидова)	7
Розділ 2. Концепт ІТ-права (Євген Харитонов, Олена Харитонova)	30
Розділ 3. Гібридна інформаційна війна та інформаційні технології (Євген Харитонов, Олена Харитонova)	65
Розділ 4. ШІ як бінарна категорія ІТ (Євген Харитонов, Олена Харитонova)	93
Розділ 5. Симулякр, гібридна (інформаційна) війна і потенціал ІТ (Євген Харитонов, Олена Харитонova)	119
Розділ 6. Інформаційне середовище як стратегічний ресурс у гібридних конфліктах (Оксана Калітенко)	143
Розділ 7. Правові рамки для цифрових активів: перспективи цифрової власності (Катерина Некіт)	175
Розділ 8. Захист немайнових прав у медіапросторі в період гібридної війни (Алла Кирилюк, Лариса Галупова)	203
Розділ 9. ІТ-правочини в умовах гібридної війни (Ірина Давидова)	250
Розділ 10. Порушення прав інтелектуальної власності в мережі інтернет під час гібридної агресії в умовах воєнного стану (Наталія Бааджи)	279
Розділ 11. Кіберзагрози у гібридній кібервійні: дія і протидія (Євген Харитонов, Олена Харитонova)	323
Розділ 12. Етико-юридичні аспекти використання штучного інтелекту в мережі інтернет в умовах гібридної війни (Олександр Омельчук)	351
Розділ 13. Застосування систем автоматизованого прийняття рішень під час збройного конфлікту (Віра Токарева)	378

Розділ 14. Гібридна війна і кіберзброя (Євген Харитонов, Олена Харитонova)	388
Розділ 15. Вербування неповнолітніх через соцмережі та месенджери в умовах гібридної війни: загрози, механізми та заходи запобігання (Вікторія Рябченко).	420
Розділ 16. Правове регулювання діяльності стартапів в умовах гібридної війни: виклики, можливості та перспективи (Дмитро Розумейко).	435
Розділ 17. Е-кредитування у період воєнного стану (Олена Берназ-Лукавецька)	453
Розділ 18. Цивільно-правова відповідальність за шкоду, завдану кібератаками (Богдан Фасій)	483
Розділ 19. Сімейні правовідносини в сфері інформаційних технологій в умовах гібридної війни (Оксана Сафончик)	514
Розділ 20. Забезпечення інформаційної безпеки електронного судочинства в умовах гібридної війни в Україні (Крістіна Дрогозюк)	545
Розділ 21. Кіберспортивна дипломатія: перспективи для України (Максим Ткалич, Юлія Толмачевська)	557
Список основних праць представників школи	565

Авторський колектив

Харитонов Євген (ORCID ID: 0000-0001-5521-0839), доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, зав. кафедри цивільного права НУ «ОЮА»: розділ 1 (у співав. з О. Харитоновою, І. Давидовою); розділ 2 (у співав. з О. Харитоновою); розділ 3 (у співав. з О. Харитоновою); розділ 4 (у співав. з О. Харитоновою); розділ 5 (у співав. з О. Харитоновою); розділ 11 (у співав. з О. Харитоновою); розділ 14 (у співав. з О. Харитоновою);

Харитонova Олена (ORCID ID: 0000-0002-9681-9605), докторка юридичних наук, професорка, членкиня-кореспондент НАПрН України, зав. кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції НУ «ОЮА»: розділ 1 (у співав. з Є. Харитоновим, І. Давидовою); розділ 2 (у співав. з Є. Харитоновим); розділ 3 (у співав. з Є. Харитоновим); розділ 4 (у співав. з Є. Харитоновим); розділ 5 (у співав. з Є. Харитоновим); розділ 11 (у співав. з Є. Харитоновим); розділ 14 (у співав. з Є. Харитоновим);

Давидова Ірина (ORCID ID: 0000-0001-5622-671X), докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри цивільного права НУ «ОЮА»: розділ 1 (у співав. з Є. Харитоновим, О. Харитоновою); розділ 9;

Некіт Катерина (ORCID ID: 0000-0002-3540-350X), докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри цивільного права НУ «ОЮА»: розділ 7;

Сафончик Оксана (ORCID ID: 0000-0001-6781-8219), докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри цивільного права НУ «ОЮА»: розділ 19;

Бааджи Наталія (ORCID ID: 0000-0002-9889-4879), кандидатка юридичних наук, доцента, доцентка кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції НУ «ОЮА»: розділ 10;

Берназ-Лукавецька Олена (ORCID ID: 0000-0002-2133-1672), кандидатка юридичних наук, доцента, доцентка кафедри цивільного права НУ «ОЮА»: розділ 17;

Галупова Лариса (ORCID ID: 0000-0001-6263-2773), кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції НУ «ОЮА»: розділ 8 (у співав. з А. Кирилюк);

Дрогозюк Крістіна (ORCID ID: 0000-0001-9254-9575), кандидатка юридичних наук, доцента, доцентка кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу НУ «ОЮА»: розділ 20;

Калітенко Оксана (ORCID ID: 0000-0003-1001-3561), кандидатка юридичних наук, доцентка, професорка кафедри цивільного права НУ «ОЮА»: розділ 6;

Кирилюк Алла (ORCID ID: 0000-0002-3051-6599), кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції НУ «ОЮА»: розділ 8 (у співав. з Л. Галуповою);

Омельчук Олександр (ORCID ID: 0000-0002-0082-3619), кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права НУ «ОЮА»: розділ 12;

Ткалич Максим (ORCID ID: 0000-0003-4224-7231), кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Запорізького національного університету: розділ 21 (у співав. з Ю. Толмачевською);

Токарева Віра (ORCID ID: 0000-0002-8409-1477), кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права НУ «ОЮА»: розділ 13;

Толмачевська Юлія (ORCID ID: 0000-0002-7964-8875), докторка філософії (081 право): розділ 21 (у співав. з О. Ткаличем);

Фасій Богдан (ORCID ID: 0000-0002-8715-930X), кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету судового та міжнародного права НУ «ОЮА»: розділ 18;

Розумейко Дмитро (ORCID ID: 0000-0001-8206-1031), аспірант кафедри цивільного права НУ «ОЮА»: розділ 16;

Рябченко Вікторія (ORCID ID: 0009-0007-1542-6492), аспірантка кафедри цивільного права НУ «ОЮА»: розділ 15.

Розділ 10

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ПІД ЧАС ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

DOI

Наталія Бааджи

кандидатка юридичних наук, доцента

У сучасному світі, що стрімко розвивається під впливом глобалізації, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і постійних трансформаційних процесів, питання захисту прав інтелектуальної власності набуває особливої актуальності. Наразі саме інтелектуальна діяльність є рушійною силою соціально-економічного розвитку, як на національному, так і на міжнародному рівні. Однак, розвиток інтелектуальної сфери призводить до зростання кількості і урізноманітнення видів порушень. Це, в першу чергу, є наслідком недостатньої правової свідомості та ігнорування права власності на інтелектуальні продукти, технологічні новації¹. Інтелектуальна власність є важливою складовою ВВП країни, а відтак, потребує відповідного рівня охорони і захисту.

Сьогодні масштаби правопорушень у сфері інтелектуальної власності зростають в усьому світі, особливо у сфері авторського права і суміжних прав. Як свідчить світова практика, шкода від цих порушень сягає астрономічних цифр. Окремо слід звернути увагу на збільшення і урізноманітнення таких порушень в Інтернеті.

Глобалізаційні процеси сприяють поширенню інноваційних рішень і створенню нових цифрових продуктів, що потребують ефективного правового захисту. Виклики, пов'язані з кіберзлочинністю, інформаційними війнами та неконтрольованим, не-

¹ Бошицький Ю. Л. Деякі організаційно-правові аспекти удосконалення правової охорони інтелектуальної власності в сучасній Україні. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3.; Колісник А. С. Сучасні проблеми захисту прав інтелектуальної власності (на основі судової практики). *Науковий вісник Ужгородського університету*: серія: Право. 2023. Т. 1. Вип. 78. С. 192-197.

правомірним розповсюдженням інтелектуальних ресурсів, вимагають розробки сучасних підходів до забезпечення правової охорони інтелектуальної власності. В умовах глобалізації та розвитку інформаційних технологій порушення прав інтелектуальної власності набувають транскордонного характеру, а цифровізація економіки вимагає посилення захисту цифрових активів. Саме питанням боротьби з порушеннями прав інтелектуальної власності в глобальній мережі Інтернет була присвячена 16 сесія Консультативного комітету ВОІВ, яка відбулась в Женеві 31 січня-2 лютого 2024 року¹.

Означена проблема стає ще більш гострою в умовах воєнного стану, в якому Україна знаходиться внаслідок зовнішньої агресії РФ з 2022 року². Війна є кризовим явищем, яке вимагає адаптації правових механізмів до нових реалій, що повинно бути спрямоване, зокрема, на забезпечення балансу між захистом прав інтелектуальної власності та потребами суспільства в умовах війни.

Воєнні конфлікти не лише забирають у людей життя і майбутнє, завдають шкоди економіці, інфраструктурі та соціальній сфері, але й створюють загрози для правового регулювання інтелектуальної власності. У таких умовах порушення авторських прав, незаконне використання об'єктів патентного права та брендів стає частішим, ускладнюючи забезпечення належного рівня їхнього захисту.

Об'єкти інтелектуальної власності відіграють ключову роль у виробництві товарів та послуг, особливо в умовах воєнного часу, коли активно розвивається оборонна сфера. Створення нових видів озброєння, комп'ютерних програм, патріотичних пісень та творів мистецтва генерує нові об'єкти авторських прав та суміжних прав і підкреслює важливість захисту інтелектуальної власності для економіки та оборони України³.

¹ Боротьба з порушеннями прав інтелектуальної власності в Інтернеті. Огляд матеріалів до засідання Консультативного комітету Всесвітньої організації інтелектуальної власності із захисту прав / IP OFFICE. Липень 2024. URL: [https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/porushennia IP prav v interneti.pdf](https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/porushennia_IP_prav_v_interneti.pdf)

² Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

³ Єрофєєнко Л. Правовий аналіз законодавства щодо захисту прав інтелектуальної власності під час дії воєнного стану. URL: Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики: матеріали III Міжнар. конф.(м. Кропивницький, 2023). С. 210-214.

Людські життя та руйнування міст є першочерговими проблемами в умовах гібридної війни, разом з тим, ігнорування росією міжнародних норм інтелектуальної власності є ще одним проявом її зневаги до міжнародного права і потребують дзеркального реагування.

За час війни в Україні зменшилася кількість заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності. Загалом повномасштабне вторгнення хоч і спричинила зменшення заявок до українського ІР-офісу, але воно не стало критичним. Так, якщо у 2021 році на винаходи було подано 3390 заявки, то у 2022-му їх кількість зменшилася лише до 2758, збільшуючись в подальшому до 2911 у 2023 р¹. Фактично така ж хвилеподібна тенденція характерна і для заявок на інші об'єкти промислової власності. Разом з тим, статистика перших місяців 2025 року є дещо негативною у порівнянні з відповідними місяцями 2024 року².

Як зазначила О. Орлюк, «ІР в умовах війни – це надзвичайно важлива сфера, адже мова не лише про бренд «Україна», а й про наше економічне виживання зараз, і про наше процвітання в майбутньому»³.

Можливість відстоювати власні інтереси, права та свободи є фундаментальною характеристикою правової держави. Відповідно до цивільного законодавства України, кожен громадянин має право на захист своїх прав у разі їх порушення, невизнання або оспорювання. Охорона прав інтелектуальної власності забезпечується різними механізмами та процедурами, передбаченими як національним законодавством, так і міжнародними нормами. Одним із ключових способів захисту є притягнення порушників до відповідальності.

¹ Барбашин С. Аспекти захисту інтелектуальної власності в Україні під час війни. URL: <https://unba.org.ua/publications/9042-aspekti-zahistu-intelektual-noi-vlasnosti-v-ukraini-pid-chas-vijni.html>; Інтелектуальна власність в цифрах. Показники діяльності у сфері інтелектуальної власності за 2023 рік. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/IP-in-Figures-2023-web-1-.pdf>

² Показники надходження та розгляду заявок і реєстрації об'єктів промислової власності за лютий 2025 року. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/February-2025-UKRNOIVI-statistics-UA-web.pdf>; Показники надходження та розгляду заявок і реєстрації об'єктів промислової власності за січень 2025 року. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/02/January-2025-UKRNOIVI-statistics-UA-web.pdf>

³ Орлюк О. Інтелектуальна власність в умовах війни – це надзвичайно важливо. URL: <https://ukrainky.com.ua/olena-orlyuk-intelektualna-vlasnist-v-umovah-vijny-cze-nadzvychnajno-vazhlyvo/>

Конституція України, у ст. 41 закріплює право кожного «володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності»¹. Конституція України гарантує кожному «свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності»⁹.

Необхідність охорони і захисту прав інтелектуальної власності підтверджується наявністю міжнародних нормативно-правових актів, які закріплюють низку стандартів у цій сфері. Серед таких варто назвати Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) від 15.04.1994 р., Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 р., Паризьку конвенцію про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. Перелічені документи виокремлюють мінімальні вимоги до правової охорони інтелектуальної власності, а Угода ТРІПС встановлює справедливий рівні для всіх процедури захисту прав, які не є необґрунтовано обтяжливими, складними або затратними, а також не обмежуються в часі для прийняття дій.

До ключових міжнародних та правових актів щодо захисту авторського права в Інтернеті відносять Інтернет-договори ВОІВ (1996) (Договір ВОІВ про авторське право (WIPO Copyright Treaty, WCT) та Договір ВОІВ про виконання і фонограми (WIPO Performances and Phonograms Treaty), Директиви ЄС щодо авторського права (Директива 2000/31/ЄС («Директива про електронну комерцію»), ухвалена 8 червня 2000 року, яка регулює правові аспекти надання інформаційних послуг у цифровому середовищі; Директива 2019/790/ЄС, прийнята 17 квітня 2019 року, яка регулює авторське право на Єдиному цифровому ринку та вносить зміни до попередніх директив (96/9/ЄС та 2001/29/ЄС), а також Digital Millennium Copyright Act (DMCA, 1998) (американський закон, що посилює захист авторських прав у цифрову епоху, зокрема регулює відповідальність інтернет-провайдерів і боротьбу з обхідними технологіями захисту контенту).

До національних нормативно-правових актів, які регламентують охорону і захист прав інтелектуальної власності відносяться, зокре-

¹ Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

ма: Конституція України, Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Господарський кодекс України (до втрати чинності у 2025), «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на сорти рослин» тощо.

Станом на 2025 рік, українське законодавство щодо захисту прав інтелектуальної власності (ІВ) в Інтернеті зазнало суттєвих змін, спрямованих на адаптацію до цифрової епохи та гармонізацію з європейськими стандартами. Так, оновлений Закон України «Про авторське право і суміжні права» враховує сучасні виклики цифрового середовища, зокрема: розширення прав та обов'язків інтернет-провайдерів щодо запобігання порушенням ІВ; визначення процедур блокування доступу до нелегального контенту; впровадження механізмів «notice and takedown» для оперативного реагування на порушення. Закон «Про електронну комерцію» визначає правові засади для електронних транзакцій та містить положення щодо захисту ІВ в онлайн-торгівлі.

Слід зазначити, що Україна активно співпрацює з Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ) та іншими міжнародними інституціями для вдосконалення механізмів захисту ІВ в Інтернеті.

Хоча законодавство містить чимало норм, спрямованих на захист інтелектуальної власності, на практиці це не завжди ефективно. Судова практика та дані про притягнення до відповідальності показують, що порушення прав інтелектуальної власності залишаються поширеним явищем.

Статистика Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (КГС ВС) ілюструє, «що протягом 2022 року на розгляд КГС ВС надійшло на 63,4% менше звернень з ІП-спорів, ніж у 2021-му. Тоді як у 2023 році, порівняно з показниками 2022-го, збільшилася кількість розглянутих КГС ВС справу сфері інтелектуальної власності на 19,1% (за даними статистики КГС ВС 2023 року)»¹.

¹ Ярошевська Я. Розвиток судової ІП-практики в умовах війни URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/rozvitok-sudovoyi-ippraktiki-v-umovah-viyni.html>

Серед актуальних проблем захисту прав інтелектуальної власності в Україні виділяються питання реєстрації торговельних марок і знаків, а також дотримання цих прав у медіапросторі, зокрема в Інтернеті. Попри наявні заходи щодо законного поширення творів та інших об'єктів інтелектуальної власності, вони не завжди ефективні через відсутність належного контролю. Навіть механізми модерації веб-сайтів і соціальних мереж, які частково обмежують доступ до контенту, що порушує права інтелектуальної власності, не можуть повністю гарантувати їх дотримання. З кожним роком ризики порушень лише зростають, і навіть офіційна реєстрація об'єкта інтелектуальної власності не забезпечує його повного захисту¹

Відтак можна стверджувати, що дослідження проблеми порушення прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет в умовах гібридної війни має не лише теоретичне, але й практичне значення для забезпечення національної безпеки, економічного розвитку та міжнародної інтеграції України.

На актуальність окресленої проблематики вказує і тематика форуму, що проходив у межах Тижня інтелектуальної власності 2024, присвяченого World IP Day 2024, який відзначався під егідою Всесвітньої організації інтелектуальної власності – «Від моніторингу до захисту: інструменти права інтелектуальної власності»².

Слід зазначити, що український ІР офіс оперативно відреагував на російську збройну агресію, зупинивши провадження експертизи заявок, здійснення реєстрації та розпоряджання правами. Одночасно з цими практичними заходами розпочалась робота з формування правового поля для недопущення набуття та розпоряджання російськими ІР правами в Україні³. На базі ІР офісу сьогодні працює Центр спостереження за порушеннями прав інтелектуальної власності⁴ завдання якого націлені на об'єднання правоохоронних органів,

¹ Колісник А. С. Сучасні проблеми захисту прав інтелектуальної власності (на основі судової практики). *Науковий вісник Ужгородського університету*; серія: Право. 2023. Т. 1. Вип. 78. С. 192-197.

² Від моніторингу до захисту: інструменти права інтелектуальної власності. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1596771/>

³ Санкції проти агресора в дії: ІР відомства країн ЄС більше не приймають заявки від росіян. URL: <https://nipo.gov.ua/sanktsii-proty-ahresora/>

⁴ Центр спостереження з питань порушень прав інтелектуальної власності: для чого створено і як працюватиме новий майданчик ІР офісу. URL: <https://nipo.gov.ua/ukr-tsen-tr-sposterezhennia-porushen-ip-prav/>

держави й тих, хто володіє правами з метою забезпечення якісного, сучасного та належного захисту прав інтелектуальної власності¹.

У 2022 році «росія формально легалізувала порушення IP прав іноземних правовласників з країн, які висловили солідарність України та запровадили санкційні та інші обмежувальні заходи проти росії. За вже усталеними традиціями росією було сформульовано список так званих «недружніх» країн, до яких росія віднесла країни-члени Європейського Союзу, Велику Британію, Канаду, США, Японію та багато інших»².

«Після цього росія запровадила цілу низку обмежень для правовласників з цих країн в IP сфері, зокрема: дозволила російським юридичним та фізичним особам не виплачувати компенсації за використання винаходів, корисних моделей та промислових зразків; обмежила можливості іноземних правовласників збирати ліцензійні платежі за більшістю видів IP прав; відмовляла у судовому захисті тощо.

Весь світ побачив цілу низку кричущих прикладів експропріації всесвітньо відомих брендів та їх бізнес-практик, нелегальний прокат та демонстрацію кінематографічних творів з «недружніх» країн тощо»³.

Повномасштабна війна в Україні наочно демонструє, що країна проходить надзвичайно складне випробування, проте робить це гідно та впевнено, крок за кроком. Україна протистоїть ворогу не лише на полі бою, а й у всіх сферах життя, зокрема в цифровому просторі. Кількість кібератак під час війни зросла утричі, поряд із масованими мережевими атаками, поширенням фейків та інформаційними маніпуляціями з боку країни-агресора. Війна створила серйозні виклики для всіх аспектів суспільного життя, зокрема й для сфери інтелектуальної власності. Безумовно, подолати ці труднощі було б неможливо без міжнародної підтримки.

Так, Міжнародна коаліція по боротьбі з підробками (IACC) у своєму зверненні до USTR зазначила: «Загальна депріоритизація захисту прав інтелектуальної власності російським урядом призвели до ство-

¹ Моніторинг порушень і боротьба з контрафактом: День IP захисту під час IP Week URL: <https://nipo.gov.ua/ip-week-24-ip-zakhyst/>

² Санкції проти агресора в дії: IP відомства країн ЄС більше не приймають заявки від росіян. URL: <https://nipo.gov.ua/sanktsii-proty-ahresora/>

³ Хід Володимира Путіна завдати шкоди компаніям у ворожих країнах. URL: <https://www.infobae.com/ua/2022/03/19/vladimir-putins-move-to-harm-companies-in-enemy-countries/>

рення більш сприятливого середовища для розповсюдження контрафактної продукції та піратства, що, ймовірно, негативно впливатиме на правовласників протягом багатьох років, і навіть після завершення війни»¹.

У червні 2024 року Рада Європейського Союзу затвердила 14-й пакет економічних та індивідуальних обмежувальних заходів, спрямованих на протидію легалізації порушень прав інтелектуальної власності в Російській Федерації. Метою цих заходів є зниження конкурентних переваг російської промисловості та обмеження її доходів, які використовуються для ведення незаконної та неспровокованої агресивної війни проти України.

Ці санкції охоплюють ключові сектори російської економіки, зокрема енергетику, фінанси та торгівлю, а також спрямовані на ускладнення шляхів обходу існуючих обмежень. Новий пакет санкцій також запроваджує обмеження щодо прийому заявок на реєстрацію інтелектуальної власності в ЄС від російських громадян, резидентів РФ, юридичних осіб та установ. Це спрямовано на компенсацію дій російського уряду та судів, які незаконно позбавляють власників інтелектуальної власності ЄС їхніх прав у Росії.

Регламент Ради (ЄС) 2024/1745 від 24 червня 2024 року передбачає²:

- заборону для національних та регіональних ІР-офісів ЄС приймати заявки від зазначених осіб, навіть якщо такі особи є лише частиною групи заявників, без необхідності формального винесення рішення про відмову;
- обмеження на прийом заяв чи клопотань у процесі реєстрації щодо всіх об'єктів інтелектуальної власності;
- надання ІР-офісам права запитувати додаткову інформацію у заявників.

Крім того, країни-члени ЄС та сам Союз зобов'язалися вживати заходів для того, щоб Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) не приймала нових заявок від таких осіб.

¹ Там само.

² Council Regulation (EU) 2024/1745 of 24 June 2024 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. ST/8282/2024/REV1.OJ L, 2024/1745, 24.6.2024, ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1745/oj>

Своєю чергою, рішенням РНБО України від 20 листопада 2023 року «Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до Російської Федерації та Республіки Білорусь в оборонно-промисловій сфері» від 22.11.2023 № 3489 IX), заборонено: «передачу резидентам і резидентами російської федерації та республіки білорусь технологій прав на об'єкти права інтелектуальної власності; здійснення резидентами російської федерації та республіки білорусь дій з одержання охоронних документів, здійснення інших дій, пов'язаних з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, торговельні марки, географічні зазначення, сорти рослин, об'єкти авторського права і суміжних прав), крім дій щодо продовження строку чинності прав інтелектуальної власності та продовження строку дії охоронних документів; реєстрацію і акредитацію організацій колективного управління, засновниками яких є резиденти російської федерації та республіки білорусь»¹.

Україна послідовно протидіє російській пропаганді та спробам узаконити тимчасову окупацію частини своєї території на міжнародних майданчиках, зокрема у ВОІВ. З 2014 року залишається актуальною проблема некоректного зазначення адрес заявників із тимчасово окупованих територій України як російських у міжнародних системах реєстрації прав інтелектуальної власності (РСТ, Мадридська та Гаазька системи).

Нещодавно у цьому питанні було досягнуто значного прогресу завдяки рішення Асамблеї ВОІВ на 65-й серії засідань держав-членів від 15 липня 2024 року². Це рішення, зокрема, зобов'язує Міжнародне бюро ВОІВ вживати заходів для забезпечення відповідності публікацій на ресурсах і платформах організації принципам суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів.

¹ Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до Російської Федерації та Республіки Білорусь в оборонно-промисловій сфері: рішення РНБО від 20 листопада 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0045525-23#Text>

² Рішення Генасамблеї: ВОІВ продовжить підтримувати Україну у відновленні та відбудові ІР екосистеми, інноваційного та креативного секторів. URL: <https://nipo.gov.ua/wipo-ga-65-pidtrymka-ukrainy/>

Ще одним важливим напрямом міжнародної боротьби стало блокування впровадження російської мови у міжнародні системи реєстрації прав інтелектуальної власності ВОІВ (зокрема Мадридську та Гаазьку системи), скорочення фінансування проєктів ВОІВ у РФ та ініціювання закриття її зовнішнього офісу в Москві¹.

«Введення воєнного стану 24 лютого 2022 року, надання Україні статусу кандидата у члени Європейського Союзу 23 червня 2022-го, визначення 8 листопада 2022 року Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ) суб'єктом, що виконує функції НОІВ, прийняття відповідних змін до законодавства України для його гармонізації із законодавством ЄС і подолання наслідків військової агресії стали важливими кроками у перший рік війни»²

13 квітня 2022 року набув чинності Закон України 2174-IX від 01.04.2022 року «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України»³. Основна мета законодавчих змін полягає в тому, щоб захистити права інтелектуальної власності під час воєнного стану, коли діють обмеження прав і свобод громадян і запроваджені обмеження для юридичних осіб. Закон передбачає зупинення строків, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, та надає можливість продовжити дію охоронних документів протягом 90 днів після скасування воєнного стану без додаткових зборів. Права залишаються чинними, і їх можна поновити у звичайному порядку після війни. Закон визначає, що на період воєнного стану зупиняються строки, пов'язані з набуттям прав, поданням заперечень, оскарженням рішень та поновленням пропущених строків. «Призупинення перебігу встановлених законом строків розпочалося 24 лютого 2022 року і триватиме до скасування правового режиму воєнного стану. Зупинено строки, зокрема, на виконання

¹ Санкції проти агресора в дії: IP відомства країн ЄС більше не приймають заявки від росіян. URL: <https://nipo.gov.ua/sanktsii-proti-ahresora/>

² Ярошевська Я. Розвиток судової IP-практики в умовах війни URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/rozvitok-sudovoyi-ippraktiki-v-umovah-viyni.html>

³ Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01.04.2022 р. № 2174-IX: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#>

таких дій: подання заперечення проти заявки або дії про міжнародну реєстрацію в Україні, поновлення прострочених строків, оскарження рішення ІР-офісу за заявкою в суді або до апеляційної палати, подання заяви про визнання недійсними прав на винахід, сплата мита. По суті призупинення строку розглядається як надання додаткових правових гарантій для бізнесу та створення необхідних умов для збереження наявних інвестицій»¹.

Попри те, що ухвалення цього Закону стало важливим кроком для захисту прав інтелектуальної власності під час війни, він має суттєві недоліки, які потребують виправлення. Зокрема, закон не передбачає механізмів відновлення прав після закінчення воєнних дій, не розв'язує питання пріоритетів, не визначає наслідки включення патентних документів до рівня техніки заявок, права на які були втрачені через війну, та не встановлює порядок вирішення конфліктів між відновленими та чинними правами, включаючи процедури розгляду заперечень Національним органом інтелектуальної власності, судові позови, заяви Антимонопольного комітету, а також дії митних і правоохоронних органів. Крім того, не врегульовано питання представництва інтересів клієнтів, чиї повірені не можуть виконувати свої обов'язки через воєнні обставини.²

Недостатній захист майнових прав інтелектуальної власності, що закінчуються під час воєнного стану, є ще однією проблемою. Хоча закон продовжує їх дію до наступного дня після скасування воєнного стану, цього часу недостатньо для належного продовження, що може призвести до втрати або несанкціонованого використання цих прав.³

¹ Барбашин С. Аспекти захисту інтелектуальної власності в Україні під час війни. URL: <https://unba.org.ua/publications/9042-aspekti-zahistu-intelektual-noi-vlasnosti-v-ukraini-pid-chas-vijni.html>

² Дмитришин В. С. Особливості набуття та захист прав інтелектуальної власності в умовах військової агресії. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Одеса, 17 червня 2022 р. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т 2. С. 741-745.

³ Шикір Д. О. Аналіз Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» в контексті захисту прав інтелектуальної власності в умовах війни. *Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів прав інтелектуальної власності*: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Київ, 26 квітня 2022 р. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. С. 219-223.

У зв'язку з уточненням позиції удосконалення механізму захисту прав інтелектуальної власності, 20.03.2023 року Верховною Радою було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності»¹. Згідно з цим Законом, до Цивільного кодексу України внесено зміни, що стосуються механізмів захисту прав інтелектуальної власності. Зокрема, додано положення, яке дозволяє замінити традиційні способи захисту разовим грошовим стягненням у випадках, коли порушення було ненавмисним і без ознак недбалості. Розмір такого стягнення визначає суд, беручи за основу суму винагороди, яка могла б бути сплачена за законне використання спірного об'єкта інтелектуальної власності, і яка є справедливою для позивача.

Крім того, відповідно до змін у Цивільному процесуальному кодексі, суд може за клопотанням позивача вимагати інформацію про походження та шляхи розповсюдження товарів чи послуг, що потенційно порушують права інтелектуальної власності. Таке клопотання має обґрунтовувати необхідність надання виключно тієї інформації, яка стосується походження, розповсюдження та осіб, причетних до виробництва, реалізації чи торгівлі відповідними товарами або послугами.

Саме під час війни було прийнято нову редакцію Закону «Про авторське право і суміжні права»². Він був ухвалений Верховною Радою 1 грудня 2022 року і набрав чинності з 1 січня 2023 року.

Навесні 2023 року були розглянуті питання щодо обмеження використання патріотичної тематики при реєстрації торговельних марок та в рекламі. Відповідний проект Закону було зареєстровано у ВР за № 9128³. «Ним пропонується заборонити використання в маркетингових цілях назв, пов'язаних із військовими діями, військовими подіями, населеними пунктами і місцями, які стали символами героїзму.

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності: Закон України від 20 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-20#Text>

² Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

³ Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження використання патріотичної тематики при реєстрації торговельних марок та в рекламі: законопроект № 9128 від 30 березня 2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/biUInfo/Bills/Card/41592>

Крім того, назви військових частин, назви, які відтворюють офіційне вітання ЗСУ, виробників і видів озброєння»¹.

У зв'язку з повномасштабною війною, Україна прийняла закон, що забороняє пропаганду російського нацизму та символів вторгнення. Закон № 2265-IX, прийнятий 22 травня 2022 року², ввів в українське право визначення «держава-терорист» та заборонив використання символіки, що асоціюється з російською агресією. Це включає літери «Z» та «V», а також емблеми російських збройних сил. Заборона поширюється на використання цієї символіки в більшості публічних матеріалів, включаючи інтернет та соціальні мережі, а також на об'єкти авторського права, створені після початку повномасштабного вторгнення, за винятком матеріалів, що мають на меті протидію агресії.

Також, слід відзначити прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки національного музичного продукту та обмеження публічного використання музичного продукту держави-агресора» від 19 червня 2022 року № 2310-IX³. Вищевказаний Закон набув чинності 7 жовтня 2022 року. В основному зміни стосуються сфери телебачення, радіомовлення та культури. Наприклад, в ЗУ «Про культуру» було внесено зміни щодо заборони на території України публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення фонограм, відеогам та музичних кліпів, які: «містять зафіксоване виконання музичного недраматичного твору з текстом, здійснене співаком (співачкою), який є або був у будь-який період після 1991 року громадянином держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, за винятком колишніх громадян дер-

¹ Барбашин С. Аспекти захисту інтелектуальної власності в Україні під час війни. URL: <https://unba.org.ua/publications/9042-aspekti-zahistu-intelektual-noi-vlasnosti-v-ukraini-pid-chas-vijni.html>

² Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України від 22.05.2022 № 2265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> Барбашин С. Аспекти захисту інтелектуальної власності в Україні під час війни. URL: <https://unba.org.ua/publications/9042-aspekti-zahistu-intelektual-noi-vlasnosti-v-ukraini-pid-chas-vijni.html>

³ Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки національного музичного продукту та обмеження публічного використання музичного продукту держави-агресора: Закон України від 19 червня 2022 року № 2310-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2310-20#Text>

жави-агресора, які є або на момент смерті були громадянами України і не мають (не мали на момент смерті) громадянства держави-агресора, та/або вироблені фізичною особою та/або юридичною особою, яка на момент їх оприлюднення була, відповідно, громадянином або зареєстрована в державі, яку в будь-який час визнано державою-агресором»¹

Сьогодні національні та міжнародні заявки проходять процес реєстрації без суттєвих змін під час воєнного стану. Однак ІР-офіс України не проводить заходи щодо компаній, пов'язаних із країнами-агресорами.

З огляду на існуючу ситуацію, дослідження взаємозв'язку між порушеннями прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет та стратегією гібридної війни має критичне значення для формування ефективної системи протидії, мінімізації загрози національній безпеці та збереження інтелектуального потенціалу України в умовах тривалого гібридного протистояння.

Правопорушення визначається як суспільно небезпечне діяння, що порушує норми права. У цивільному праві це діяння завдає шкоди майновим та особистим немайновим правам. Склад цивільного правопорушення утворюється тріадою: протиправна поведінка, шкода, причинний зв'язок, та вина. Разом з тим, у правовій доктрині існує позиція, що не слід дотримуватись традиційних постулатів, і не вважати склад правопорушення єдиною підставою відповідальності. Пропонується зосередити увагу на факті порушення суб'єктивного цивільного права як підставі відповідальності.

Порушення особистих немайнових прав інтелектуальної власності відбувається, коли дії особи суперечать закону, завдаючи шкоди особистим благам творця. Проте, якщо посягання вдалося запобігти, шкода може бути відсутня.

У юридичній науці немає чіткого визначення правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Існуючі поняття не завжди ефективні. Р. Б. Шишка пропонує порушенням права інтелектуальної власності вважати «таке діяння, яке передбачене як таке нормою права, але призводить до негативних для потерпілої особи наслідків і можливості застосування способів і форм захисту суб'єктивного права чи охоронюваного інтересу. Деякі вчені вважають, що підставою від-

¹ Там само.

повідальності має бути сам факт порушення права, а не лише склад правопорушення»¹.

За визначенням О. А. Підпригори, і за визначенням законодавця (ст. 431 ЦК України) правопорушення визначається як будь-яке посягання на особисті немайнові та майнові права автора, що завдає шкоди його честі та репутації автора.

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»² (ч. 1 ст. 34) визначає порушенням прав володільця патенту будь-яке посягання на права, що впливають з державної реєстрації патенту. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки»³ (ч. 1 ст. 26) визначає порушенням «прав власника зареєстрованого або незареєстрованого промислового зразка будь-яке посягання на права власника зареєстрованого промислового зразка, передбачені частиною другою статті 20 цього Закону, або будь-яке посягання на права власника незареєстрованого промислового зразка, передбачені частиною дев'ятою статті 20 цього Закону». Подібне визначення міститься у Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (ст. 20), у Законі України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів». У Законі України «Про правову охорону географічних зазначень», зазначено що «порушення прав, що впливають з реєстрації географічного зазначення є, будь-яке посягання на права, що впливають з реєстрації географічного зазначення»⁴. В Законі України «Про охорону прав на сорти рослин» порушенням особистих немайнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин є привласнення авторства (ст. 53).

Найбільш повний перелік порушень особистих немайнових та/або майнових авторських і суміжних прав розкривається у Законі України «Про авторське право і суміжні права»⁵. Дії, які в Україні вважаються порушеннями авторського права визначає ст. 53 Закону.

¹ Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності у цивільному праві України: дис.... д-ра юрид. наук. Харків, 2002. 386 с.

² Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>

³ Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12. 1993 № 3688-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>

⁴ Про правову охорону географічних зазначень: Закон України від 16.06.1999 № 752-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14#Text>

⁵ Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

Відповідно до Договору ВОІВ про авторське право порушеннями є: «будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу; підробка, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права чи особи, яка здійснює таке управління; розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення про об'єкти авторського права, з яких без дозволу суб'єктів авторського права вилучили чи змінили інформацію про управління правами, зокрема в електронній формі»¹

Незважаючи на війну, Україна активно працює над захистом авторських прав в Інтернеті як для українських, так і для іноземних правовласників.

Мережа Інтернет є відкритою інформаційною системою, що представлена сукупністю мереж, служб і каналів для обробки і передачі інформації, локальних комп'ютерних мереж, мереж мобільної телефонії. Слід погодитись з С. П. Позняковим і Т. В. Маньгорою, що «Інтернет в цілому не є суб'єктом права, оскільки він не представляє собою міжнародну організацію, юридичну особу чи будь-яку іншу організовану структуру. Інтернет також не є об'єктом права, оскільки в ньому немає єдиного конкретного власника, а також відсутній суб'єкт, що контролює значну частину цієї мережі. Крім того, Інтернет не може бути розглянутий як засіб масової інформації, оскільки власник інформаційного ресурсу не здійснює активних дій з доставки інформації споживачеві»²

Визначення поняття «мережа Інтернет» міститься у Законі України «Про електронні комунікації», згідно зі ст. 1 якої вона є «глобальною електронно комунікаційною мережею, що призначена для передачі даних та складається з фізично та логічно взаємоз'єднаних окремих електронних комунікаційних мереж, взаємодія яких базується на використанні єдиного адресного простору та на використанні інтернет-протоколів, визначених міжнародними стан-

¹ Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text

² Позняков С. П., Маньгора Т. В. До проблеми захисту права інтелектуальної власності в мережі інтернет. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 3. С.660-670.

дартами»¹. Іншими словами Інтернет можна розглядати як засіб комунікації між людьми.

Правопорушення у сфері інтелектуальної власності в мережі Інтернет охоплюють такі дії, як порушення авторських прав (незаконне копіювання, поширення або використання захищених матеріалів – текстів, фотографій, відео, музики тощо – без згоди автора чи правовласника), незаконне завантаження, використання або розповсюдження програмного забезпечення, захищеного авторським правом, без відповідного дозволу, а також плагіат і крадіжку контенту (використання інтелектуальних продуктів, таких як статті, блоги, відео тощо, без належного посилання або дозволу автора). До цих порушень також належать неправомірне використання торговельних марок, зокрема в доменних іменах чи інших контекстах, що може вводити в оману споживачів, а також розробка шкідливого програмного забезпечення або технічних засобів для обходу систем захисту авторських прав чи інших механізмів охорони інтелектуальної власності.²

Основною перешкодою для ефективного правового захисту та притягнення винних до відповідальності є складність встановлення факту правопорушення. Відтак, ключовими завданнями у процесі фіксації порушення авторського права є: ідентифікація власника вебресурсу, на якому відбулося порушення; встановлення особи, яка вчинила правопорушення; визначення процедури фіксації такого порушення. У більшості випадків ідентифікувати власника вебресурсу або безпосереднього правопорушника в Інтернеті майже неможливо. Це зумовлено тим, що під час реєстрації власник вебресурсу може вказати недостовірні або вигадані дані, оскільки законодавство не регулює їх перевірку. Крім того, особа, яка вчинила правопорушення, могла використовувати IP-адресу, що їй не належить. Сучасні програми та застосунки дозволяють легко змінювати IP-адресу, проте законодавство не містить відповідних норм щодо їх використання, а також не передбачає відповідальності за їх застосування³

Прийняття нового Закону України «Про авторське право і суміжні права», який регламентує порядок припинення порушень

¹ Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IXURL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>

² Там само.

³ Солончук І. В. Мельник В. В. Проблема захисту авторського права в Інтернеті. *Правова позиція*. 2022. № 3. С. 41-45.

авторських і суміжних прав у мережі Інтернет (ст. 56), а також запровадження адміністративної відповідальності за недотримання встановлених правил щодо такого припинення (ст. 164-17 Кодексу України про адміністративні правопорушення) є важливим кроком у боротьбі з порушеннями авторських прав в онлайн-просторі. Попри наявність певних недоліків, цей механізм правового захисту, з урахуванням міжнародного досвіду, має потенціал для подальшого вдосконалення. У зв'язку з цим наукові дослідження, присвячені захисту авторських прав в Інтернеті, залишаються актуальними.

Слід зазначити, що до найбільш поширених порушень авторських прав в мережі інтернет сьогодні відносять інтернет-піратство; поширення контенту, захищеного авторським правом користувачами з використанням файлообмінних мереж (зокрема, мереж типу peer-to-peer); завантаження та поширення авторських матеріалів у соцмережах; незаконне використання об'єктів авторського права через стрімінгові сервіси¹.

З розвитком високошвидкісного інтернету, стрімінгових сервісів та цифрового контенту незаконне розповсюдження фільмів, музики, програмного забезпечення та книг стало масовим явищем у всьому світі. Проблема інтернет-піратства є актуальною наразі як на глобальному рівні, так і в Україні. Попри жорсткі заходи з боку урядів і технологічних компаній, піратські сайти знаходять нові способи обходу блокувань, а користувачі продовжують шукати безкоштовні альтернативи офіційному контенту. Зокрема, зростання популярності VPN та анонімних мереж ускладнює боротьбу з піратством.

В Україні проблема інтернет-піратства стоїть особливо гостро. На «високий рівень піратства і контрафакції, недостатність узгоджених заходів і ефективної інфраструктури з попередження та боротьби з даними явищами» вказано в Стратегічному плані розвитку Державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» на 2024-2028 рр². За оцінками міжнародних організацій, країна довгий час входила до списку *держав із високим*

¹ <https://activelex.com/wp-content/uploads/2024/02/presentation-vebinar-final-updated.pdf>

² Стратегічному плані розвитку на 2024-2028 рр. URL: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/04/Stratehichnyyi_plan_rozvytku_UKRNOIVI_2024-2028-web.pdf

рівнем порушень авторських прав¹. «Серед 50 найбільш відвідуваних в Україні ресурсів на початок грудня 2024 року було аж вісім піратських і жодного легального»².

Єдиним міжнародним документом, що містить визначення терміна «піратство», є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) Всесвітньої торговельної організації (WTO). Згідно з Приміткою 14 до Статті 51 цієї Угоди, під «товарами, що порушують авторські права» розуміються будь-які копії, виготовлені без дозволу правовласника або уповноваженої ним особи в країні виробництва. Такі товари створені на основі оригінального виробу і є порушенням авторських чи суміжних прав у країні, куди вони імпортуються

В законодавстві України визначення Інтернет-піратства наведене в Законі України «Про авторське право і суміжні права» (документ 2811-IX, редакція від 15.04.2023, підстава – 2974-IX), згідно з яким в ст. 53 «Підстави для захисту авторського права і суміжних прав» зазначено, що Інтернет- піратство – це незаконне використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав із застосуванням мережі Інтернет.

Сербін Д. справедливо наголошує на серйозних негативних наслідках інтернет-піратства, і з цим важко не погодитися³. Передусім, піратство фактично є крадіжкою, оскільки воно позбавляє авторів та розробників заслуженої винагороди за їхню працю. Творці контенту інвестують час, кошти та зусилля у створення продуктів, а пірати без дозволу розповсюджують їх, порушуючи права інтелектуальної власності.

Крім того, піратські файли часто містять віруси та шкідливий код, що становить серйозну загрозу для кібербезпеки. Такі продукти можуть не лише пошкодити пристрої користувачів, а й

¹ Щеглюк С. Д. Особливості тінізації сфери креативних послуг в Україні: напрями її подолання Аналітична записка URL: <https://ird.gov.ua/irdp/e20210301.pdf>; 2021 Special 301 Report. Office of the United States Trade Representative. URL: [https://ustr.gov/sites/default/files/files/reports/2021/2021%20Special%20301%20Report%20\(final\).pdf](https://ustr.gov/sites/default/files/files/reports/2021/2021%20Special%20301%20Report%20(final).pdf) ; Thomas Buckley T. Streaming Pirates Are Hollywood's New Villains. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-01-24/streaming-service-costs-drive-new-era-of-hollywood-piracy>

² На рівні «цифрового Сомалі»: статистика інтернет-піратства в Україні. URL: <https://svoboda.te.ua/na-rivni- czyfrovogo-somali-statystyka-internet-piratstva-v-ukrayini/>

³ Сербін Д. Штрафи за піратство в Україні: зміни у 2023 році. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/shtrafi-za-piratstvo-v-ukrayini- zmini-u-2023-roci.html>

використовувати їх у шахрайських схемах. До того ж, піратські ресурси нерідко монетизуються за рахунок прихованої реклами або співпраці зі зловмисниками, що лише підсилює ризики для користувачів.

Ще одним небезпечним аспектом є збір особистих даних без відома користувача. Завантажуючи нелегальний контент, люди часто не усвідомлюють, що він може містити модифікації, які відстежують їхню активність або навіть отримують доступ до конфіденційної інформації.

Нарешті, піратство завдає удару по креативних індустріях та компаніях, що займаються створенням контенту. Якщо прибутки виробників падають через нелегальне розповсюдження їхньої продукції, це може призвести до скорочення інвестицій у нові проекти та втрати робочих місць.

Таким чином, піратство – це не просто безкоштовний доступ до контенту, а комплексна проблема, яка шкодить і авторам, і користувачам, і економіці загалом.

Слід зазначити, що Україна стала однією з перших країн, яка використовує захищену онлайн-платформу для виявлення сайтів та додатків, що порушують авторські права. Це також важливий крок на шляху до євроінтеграції¹. Україна приєдналася до міжнародної платформи WIPO ALERT, де країни обмінюються інформацією про сайти, що порушують права інтелектуальної власності. Міністерство економіки України (Мінекономіки) затвердило порядок формування національного переліку таких сайтів (наказ від 03 лютого 2024 р. № 2945). Платформа WIPO ALERT, яку адмініструє Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), дозволяє країнам-учасникам обмінюватися даними про сайти та мобільні додатки, що підозрюються в порушенні прав інтелектуальної власності. Завдяки співпраці Мінекономіки з ВОІВ, правовласники можуть подавати заявки до ІР офісу для включення сайтів-порушників до національного переліку². Наразі Міністерство економіки України з 10 березня 2025 року запустило оновлену процедуру розміщення національного переліку

¹ Дзіс С. Реєстр вебсайтів, що порушують авторське право: зрада чи перемога? URL: <https://sdm-partaers.com/novyny/statti/register-of-infringing-websites/>

² Україна розширила інструменти захисту авторських прав в інтернет-просторі URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=9a03f906-731f-4288-a0a6-4b45fb-c1e192&title=UkrainaRozshirilaInstrumentiZakhistuAvtorskikhPravVInternetprostori>

вебсайтів, які порушують права інтелектуальної власності на платформі WIPO ALERT¹.

Варто відмітити також, що відповідно до змін, внесених до Закону України «Про рекламу» наразі вважається адміністративним правопорушенням розміщення рекламних оголошень та інтеграцій на сайтах, внесених в реєстр WIPO ALERT. Окрім того, інформація з реєстру надається операторам платіжних систем (Visa, MasterCard, PayPal), щоб вони уникали співпраці з власниками цих майданчиків.

Наразі у багатьох розвинених країнах діють суворі покарання не лише за розповсюдження, а й за споживання піратського контенту. Так, у Японії незаконне завантаження фільмів або музики може призвести до двох років ув'язнення. В Італії користувачі нелегального контенту ризикують отримати штраф до 5000 євро. У Німеччині ж навіть спроба завантажити піратську продукцію вважається рівнозначною її розповсюдженню: перше порушення коштуватиме 155 євро, а повторне – вже близько 1000 євро.

Треба відмітити, що навесні 2023 року користувачі супутникових терміналів Starlink в Україні почали отримувати попередження за завантаження й поширення неліцензійних фільмів і серіалів. При цьому попереджувальна інформація сповіщала, що повторне порушення авторського права може призвести до повного блокування доступу терміналу до мережі².

Таким чином, можна стверджувати про розширення кола суб'єктів правопорушень щодо інтернет-піратства за рахунок користувачів контенту, що при закріпленні на рівні законодавчої норми може виявитися дієвим засобом боротьби з порушенням авторських прав в мережі Інтернет.

Разом з тим, наразі незважаючи на посилення законодавчих ініціатив та блокування піратських ресурсів, доступ до нелегального контенту залишається простим і привабливим для багатьох користувачів, а інтернет-піратство – одним із ключових видів порушень авторських прав у цифрову еру. Це не лише завдає збитків правовлас-

¹ Центр спостереження з питань порушень прав інтелектуальної власності: для чого створено і як працюватиме новий майданчик IP офісу. URL: <https://nipo.gov.ua/ukr-tsen-tr-sposterezhenia-porushen-ip-prav/>

² На рівні «цифрового Сомалі»: статистика інтернет-піратства в Україні. URL: <https://svoboda.te.ua/na-rivni- chyfrovogo-somali-statystyka-internet-piratstva-v-ukrayini/>

никам, а й гальмує розвиток креативних індустрій та створює загрози для кібербезпеки користувачів.

Гібридна війна, яку веде росія проти України, поєднує військові, політичні, економічні та інформаційні методи впливу. У такій війні інформаційна складова має особливе значення, адже маніпулювання даними, дезінформація та викривлення реальності є ефективними інструментами ведення бойових дій у цифровому просторі. Водночас соціальні мережі стають головним майданчиком для поширення інформації, що призводить до масових порушень прав інтелектуальної власності.

Під час гібридних конфліктів відбувається масове використання чужого контенту без дозволу для поширення дезінформації та пропаганди. Зловмисники перекидають оригінальний зміст, видають його за власний або приписують авторство іншим джерелам. Поширенням є розповсюдження інформаційних продуктів (інфографік, документальних матеріалів, звітів) без посилання на першоджерело.

Соціальні мережі дозволяють миттєво поширювати контент, що ускладнює контроль за дотриманням авторських прав у ситуації інформаційного протистояння.

Використання вкраденого контенту може бути частиною спланованих операцій з метою підриву довіри до авторитетних джерел інформації або створення хибних наративів. Соціальні мережі широко використовуються для створення і поширення фейкових новин, що базуються на викрадених або видозмінених матеріалах. Російські пропагандистські ресурси систематично змінюють першоджерело інформації, видаючи український контент за власний або навпаки, приписуючи Україні дії, яких вона не вчиняла.

В умовах війни спостерігається масштабне використання українських торговельних марок та логотипів без згоди правовласників. Це може включати: творення підроблених акаунтів, що видають себе за офіційні сторінки українських державних структур або компаній; використання символіки українських брендів у пропагандистських матеріалах або в комерційних цілях без дозволу.

Збільшилася кількість випадків незаконного поширення українських книг, музики, фільмів та іншого контенту, особливо на тлі міжнародного інтересу до України. Пропагандистські ресурси можуть

поширювати такі матеріали без дозволу правовласників, зокрема з метою маніпулювання суспільною думкою.

У хаотичному інформаційному просторі воєнного часу важко своєчасно виявляти та реагувати на всі випадки копіювання контенту без дозволу. Часто автори контенту втрачають контроль над своїми творами, що призводить до фінансових збитків та ускладнює протидію дезінформації. Транскордонний характер соціальних мереж та різні юрисдикції ускладнюють захист авторських прав, особливо коли порушення відбуваються як частина гібридних операцій.

У контексті гібридної війни різноманітні заходи захисту прав інтелектуальної власності стикаються з низкою проблем: відсутність ефективного механізму блокування контенту, розміщеного на закордонних платформах (наприклад, російських або анонімних сайтах); обмежена можливість юридичного переслідування осіб, які знаходяться поза юрисдикцією України; недостатня співпраця соціальних мереж із державними органами щодо швидкого реагування на порушення.

Фактично «соціальні мережі змінили порядок взаємодії користувачів з об'єктами права інтелектуальної власності. Тому питання існування різних форм об'єктів інтелектуальної власності в мережі та різних форм суб'єктів, будь-то творець цього об'єкту чи користувач, а також особливості їх взаємодії в теперішніх умовах, є вкрай актуальними»¹. Серед об'єктів права інтелектуальної власності частіше всього в соціальних мережах порушуються «права на літературні письмові твори публіцистичного, технічного, белетристичного, наукового або іншого характеру, фотографічні твори, музичні твори без тексту та з текстом і твори, що виконані способом, подібним до фотографії»²

Діяльність у соціальних мережах не може бути врегульована нормами лише однієї сфери права, це можуть бути норми, що регулюють суспільні відносини в таких сферах, як реклама, торгівля, захист даних, інтелектуальна власність тощо. Деякі аспекти діяльності соці-

¹ Канарик Ю. С. Захист прав інтелектуальної власності в соціальних мережах: окремі аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 68-71.

² Марущак Я. С. Порушення прав інтелектуальної власності у соціальних мережах Інтернету. *Актуальні проблеми захисту права власності*: матер. кругл. столу (м. Одеса, 17 червня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 87-88.

альних мереж регулюються не тільки правовими нормами, а й підпадають під вплив різноманітних моральних та етичних стандартів¹

Всесвітньо відомі соціальні мережі сьогодні активно працюють над розробленням політик і дієвих механізмів захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. При цьому слід зазначити, що сучасна система захисту авторських прав значною мірою ґрунтується на Законі США про авторське право в цифрову епоху (*Digital Millennium Copyright Act*, DMCA). Одним із ключових принципів цього закону є концепція так званої «безпечної гавані» (*safe harbors*) для постачальників онлайн-послуг. Вона передбачає певні умови та дії, за яких провайдери звільняються від відповідальності за розміщений користувачами контент.

DMCA дозволяє правовласникам подавати онлайн-сервісам запити на видалення незаконно розміщених матеріалів (*DMCA takedown requests*). Якщо постачальник онлайн-послуг оперативно реагує на такі запити та видаляє контент, що порушує авторські права, він не несе відповідальності за його розміщення.

Так, Instagram активно протидіє порушенням авторських прав, застосовуючи автоматизовані системи для видалення нелегального контенту та блокування акаунтів. Щоб уникнути порушень, користувачам необхідно отримувати дозвіл на використання чужих матеріалів або правильно вказувати авторство. Це особливо актуально для музичного контенту, адже дозволяється використовувати лише треки з відкритим доступом або ті, на які є відповідна ліцензія. В іншому випадку відео може бути видалено, навіть якщо воно створене самим користувачем.

Facebook також серйозно ставиться до захисту авторських прав, пропонуючи інструменти для контролю за контентом. Правовласник або його представник може подати скаргу через спеціальну онлайн-форму, проте платформа рекомендує спочатку спробувати вирішити питання безпосередньо з порушником. У заяві необхідно вказати інформацію про правовласника, опис захищеного контенту та посилання на матеріал, що порушує авторські права. Facebook може видалити спірний контент, однак користувач має право оскаржити

¹ Ваксман Р. В. Окремі питання правового регулювання реклами в соціальних мережах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 164-166. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2024/38.pdf

це рішення. Винятки становлять матеріали, що використовуються в некомерційних цілях для критики, коментарів, новин, навчання або наукових досліджень.

Аналогічні правила діють і на YouTube. Система Content ID автоматично виявляє збіги з захищеним контентом та дозволяє правовласникам керувати його використанням. Якщо користувач вважає, що його права порушено, він може подати скаргу через спеціальну форму. Важливо пам'ятати, що YouTube може заблокувати обліковий запис за зловживання інструментами захисту, тому скаргу слід подавати лише при наявності вагомих підстав.

TikTok, популярна серед молоді платформа, активно розвиває систему ліцензування та дозвільних програм, що сприяє зростанню її аудиторії. Користувачі можуть створювати власний контент, використовуючи інтелектуальну власність компанії Bytedance, якій належать права на програмне забезпечення, графіку, аудіо та відео. Створені відео можна поширювати в інші соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram, Twitter, YouTube, або через пряме посилання чи вбудовування. Однак деякі користувачі обмежують доступ до свого контенту, забороняючи збереження відео, використання звуків або створення дуетів. Незважаючи на водяний знак з ім'ям автора, поширення обмеженого контенту без дозволу є порушенням авторських прав. Згідно з умовами використання TikTok, контент, що порушує авторські права, може бути видалений, а обліковий запис – заблокований. У разі порушення авторських прав TikTok рекомендує зв'язатися з автором або подати скаргу¹

Таким чином, порушення прав інтелектуальної власності в соціальних мережах набули особливої гостроти в умовах гібридної війни, коли інформація використовується як зброя. Масштабне незаконне використання контенту, маніпуляція авторством, піратство та порушення суміжних прав вимагають комплексного підходу до захисту цифрової власності. Вирішення цих проблем потребує оновлення законодавства, активної міжнародної співпраці та впровадження сучасних технологій для боротьби з інформаційними загрозами/ Особливу увагу варто приділити судовій практиці щодо порушення авторських прав в Інтернеті. Важливим аспектом таких справ є використання су-

¹ Моргун А. Захист авторських прав в соціальних мережах. URL: <https://surl.li/dkqvfi>

дами термінології, яка не закріплена в національному законодавстві України, але при цьому враховується під час розгляду справ.

Наприклад, у справі № 759/8347/23 Київський апеляційний суд роз'яснив¹, що Telegram-канал не можна прирівнювати до вебсайту чи вебсторінки, оскільки він за своєю природою не відповідає цим поняттям. Суд зазначив, що Telegram є месенджером, призначеним для обміну повідомленнями, з функцією наскрізного шифрування, відеодзвінків та передачі файлів. Таким чином, Telegram не може вважатися класичним вебресурсом, хоча і залишається платформою, де можливі порушення авторських прав.

Важливим висновком цього рішення є те, що якщо порушення авторських прав відбувається в месенджері (наприклад, у Telegram), відповідач не звільняється від відповідальності навіть за умови досудового врегулювання спору відповідно до ст. 56 Закону про авторське право. Це підтверджує, що правовласники мають шанс притягнути правопорушників до відповідальності та домогтися компенсації, навіть якщо порушення відбувається не на традиційних вебресурсах, а в цифрових комунікаційних середовищах.

В умовах воєнного стану недобросовісна конкуренція у сфері інтелектуальної власності становить серйозну загрозу для інновацій та економіки країни. Конкуренти можуть використовувати складну ситуацію для незаконного використання об'єктів права інтелектуальної власності інших компаній, що призведе до порушення прав та втрати доходів. Особливо небезпечним є використання воєнного стану для отримання конфіденційної інформації про інтелектуальну власність конкурентів. Це може призвести до крадіжки технологій та ідей, що завдасть значної шкоди інноваційним компаніям. Компанії повинні забезпечити надійний захист своїх інтелектуальних активів від кібератак та фізичного втручання. Також важливо посилити правовий захист інтелектуальної власності та контроль за її порушеннями².

У воєнний час недобросовісна конкуренція у сфері інтелектуальної власності може набувати таких форм: крадіжка інтелектуальної

¹ Постанова Київського апеляційного суду у справі № 759/8347/23 від 07 листопада 2023 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/115075175?q=>

² Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності. (м. Київ, 26 квітня 2023 р.): ел. збірник. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2023. 321

власності; шпигунство та диверсії; підробка товарів; незаконне копіювання та розповсюдження; дезінформація; силове заволодіння технологіями. Судова практика показує, що найчастіше зустрічаються такі порушення¹: неправомірне використання назв та поширення оманливої інформації; дискредитація конкурентів та заклики до їх бойкоту.

Нормативна база, що регулює питання недобросовісної конкуренції є досить розлогою та включає в себе, зокрема, такі нормативно-правові акти, як «Конституція України, Господарський кодекс України, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон України «Про Антимонопольний комітет України», а також Паризьку конвенцію про охорону промислової власності, учасником якої, в тому числі, є Україна. Під захистом від недобросовісної конкуренції вважається врегульована законом діяльність держави, її компетентних органів і посадових осіб, які наділені відповідними повноваженнями»². В реальному сучасному світі поняття недобросовісної конкуренції стало частиною боротьби за ринок. По суті, недобросовісна конкуренція – це все, що виходить за рамки здорового суперництва. Тобто будь-які конкурентні дії, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям. Положення статті 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» передбачають можливість «здійснювати захист широкого кола об'єктів інтелектуальної власності від неправомірного використання (тобто без дозволу правовласника), зокрема таких, як: комерційне найменування, рекламні матеріали, торговельні марки та інші позначення, у тому разі, якщо таке неправомірне використання призвело чи може призвести до змішування з діяльністю правовласника (який раніше почав використовувати свої позначення)»³.

У більшості випадків недобросовісна поведінка порушує як конкурентне законодавство, так і законодавство про інтелектуальну власність.

¹ Цуркан О. Спроба врегулювати питання права інтелектуальної власності на час війни призвела до проблем на фармринку. URL: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/sproba-vreguluvati-pitanna-prava-intelektualnoi-vlasnosti-na-cas-vijni-prizvela-do-problem-na-farmrinku/>

² Швидка Т. І. Удосконалення законодавчого регулювання неправомірного використання ділової репутації суб'єкта господарювання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 1. С. 60-64.

³ Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/236/96-%D0%B2%D1%80>

Сьогодні, з огляду на розвиток суспільних відносин і технологій, випадків недобросовісної конкуренції значно більше, ніж передбачено чинним законодавством.

Коли порушення стосуються використання чужої ділової репутації, найбільше потерпають сумлінні виробники. Вони втрачають частину потенційних споживачів, яких переманюють недобросовісні конкуренти. Останні, не вкладаючи значних ресурсів, отримують перевагу за рахунок привласнення чужих досягнень і використання репутації інших компаній.

Переважає більшість порушень прав на торговельну марку пов'язані з протиправним використанням торговельної марки іншими особами не власниками цієї торговельної марки. До видів використання торговельної марки, науковці відносять: «нанесення торговельної марки на: будь-які товари, для яких торговельну марку було зареєстровано; упаковки, в яких ці товари зберігаються; вивіски, пов'язані з товаром; етикетки, нашивки, бирки тощо; зберігання таких товарів із зазначеним нанесенням торговельної марки з метою пропозиції до продажу; пропозиція товару до продажу з нанесеною торговельною маркою; продаж, експорт, імпорт товарів з нанесеною торговельною маркою; застосування торговельної марки під час пропозиції та надання послуг, для яких торговельну марку зареєстровано; застосування торговельної марки в діловій документації, у рекламі, у мережі Інтернет, у тому числі в доменних іменах»¹. Торговельна марка вважається використаною, навіть якщо вона представлена у дещо зміненому вигляді, але при цьому зберігає свою основну унікальність. Іншими словами, використання окремих елементів зареєстрованої торгової марки також вважається її використанням.

Шимон С. І. звертає увагу на те, що наразі поширеним є застосування, зокрема, позначень торговельних марок у нетрадиційних формах у відповідних засобах мережі Інтернет: для оптимізації результатів пошуку у змісті сайту (HTML-код) сторінки; у складі доменного імені; у якості гіперпосилання; у якості метатег; для створення та появи рекламних посилань різними засобами – за певних умов також може становити порушення прав на торговельну марку².

¹ Ткачук Г. В. Напрями вдосконалення законодавства України про реалізацію і захист прав на торговельні марки. *Форум права*. 2018. № 4. С. 95-101.

² . Шимон С. І. Актуальне дослідження правової охорони торговельних марок в Інтернет. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 319-320.

Іноді порушення прав власника торгової марки складно виявити. Тому суд може застосувати тимчасові заходи для збереження доказів порушення, наприклад: огляд приміщень, де можуть зберігатися товари з незаконним маркуванням; арешт та вилучення таких товарів; арешт рахунків та документів, що підтверджують порушення. У соціальних мережах порушенням вважається створення рекламних акаунтів з використанням торгової марки без відповідного дозволу або всупереч умовам ліцензійної угоди. Отже, незаконним використанням торговельних марок в Інтернеті є: використання торговельної марки способами, не передбаченими договором; продаж товарів низької якості під чужою торговою маркою¹.

Власник веб-сайту та власник веб-сторінки, де незаконно використовується торговельна марка, не завжди є однією і тією ж особою. Це впливає на визначення відповідальності. Наприклад, у соціальних мережах, таких як Facebook та Instagram, власником сайту є компанія Meta, а власником сторінки, де порушено право інтелектуальної власності, може бути будь-яка фізична або юридична особа. У такому випадку відповідальність несе власник сторінки, а не власник сайту. Виявлення незаконного використання торговельних марок в Інтернеті є складним завданням. Чинне законодавство недостатньо регулює ці питання. Крім того, потрібні знання не лише в галузі права, а й в ІТ, оскільки порушення часто здійснюються за допомогою сучасних технологій.

Незаконне використання торговельних марок в Інтернеті є цивільним правопорушенням, яке порушує права потерпілої особи. Це правопорушення є підставою для цивільної відповідальності. Неправомірне використання торговельної марки в мережі Інтернет – це цивільне правопорушення, яке характеризується протиправною поведінкою, «яка порушує норму права або умови укладеного між контрагентами договору; протиправними можуть бути не лише дії, а й бездіяльність»². Незаконне використання торговельної марки в Інтернеті порушує норми Цивільного кодексу України, закону «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» або умови ліцензійного договору. Постраждала сторона може зазнати матеріальних та мо-

¹ Мінковський В. В. Проблематика розмежування правомірного та неправомірного використання торговельної марки в мережі Інтернет. *KELM*. 2022. № 1(45). С. 193-197.

² Заїка Ю. О. Українське цивільне право: навч. посіб. Київ: Істина, 2005. 312 с.

ральних збитків. При цьому матеріальні збитки включають реальні витрати та втрачену вигоду, а моральні – шкоду діловій репутації.

Для притягнення до відповідальності необхідно довести причинно-наслідковий зв'язок між незаконними діями та завданими збитками.

При цьому порушення може бути вчинене як навмисно, так і через необретність. Навмисне порушення передбачає усвідомлення незаконності дій та бажання або свідоме допущення шкідливих наслідків. Необретність – це завдання збитків через неусвідомлення їх шкідливості.

Незаконне використання торговельних марок в Інтернеті може здійснюватись, зокрема: на спеціально створених веб-сайтах для продажу підробок; на торгових онлайн-майданчиках; у соціальних мережах.

Так, веб-сайти складаються з видимої та технічної частин. Незаконне використання торговельної марки може відбуватися як у видимому (доменне ім'я), так і в технічному (мета-теги) аспектах. Отже, використання торгової марки в доменному імені та мета-тегах, таких як «title», «keywords», «description», «img», без дозволу є неправомірним¹. Так, поняття «домену» наведено у статті 2 Закону України «Про електронні комунікації», відповідно до якої: «домен є частиною ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, що має унікальну назву (доменне ім'я), яка її ідентифікує, обслуговується групою серверів доменних імен та адмініструється централізовано»². У свою чергу, у розумінні статті 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» «доменне ім'я є як ім'ям, яке використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті»³.

¹ Як правильно прописати мета-теги Title та Description. URL: <https://lanet.dick/yak-prawlo-pro-roruzaty-meta-tehy-title-i-description/>; Булеца С. Б. Віртуальне майно у метавесвіті як об'єкт цивільних прав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. Том 1. № 72. С. 126-133; Позова Д. Д. Деякі питання контрафакції в мережі Інтернет. *Актуальні проблеми захисту права власності*: матер. кругл. столу (м. Одеса, 17 червня 2016 р.). За заг. ред. Є. О. Харитоновна. Одеса: Фенікс, 2016. С. 71-74. Voitovych P., Bondarenko K., Ennan R., Havlovska A., Shliienko V. Objects of intellectual property rights created by artificial intelligence: international legal regulation. *Cuestiones Politicas*. Vol. 39. Iss. 68. Universidad del Zulia, 2021. P. 505-519.

² Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>

³ Про охорону прав на знаки для товарів та послуг: Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>

Таким чином, неправомірним використанням торговельної марки у доменному імені веб-сайту, буде вважатися: «застосування текстового позначення, яке складає частину торговельної марки або такого, яке можна сплутати з торговельною маркою у випадку відсутності у ліцензійному договорі дозволу на зазначене використання торговельної марки або ж у випадку використання за відсутності ліцензійного договору у спосіб, не передбачений частиною шостою статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг»¹.

Використання торговельної марки на веб-сайті вважається незаконним, якщо правовласник не випускав товари під цією маркою в обіг, а порушник продає товари з цією маркою без ліцензійної угоди. Потерпілою стороною може бути власник торгової марки або ліцензіат. Однак, довести незаконність складно через труднощі з ідентифікацією власника сайту, підтвердженням випуску товару в обіг та встановленням походження товару (оригінал чи підробка). Вирішення цих проблем вимагає часу та витрат, а іноді можливе лише через суд, за допомогою заходів забезпечення позову та доказів.

Важливо зазначити, що коли власник торгової марки випустив товар в обіг, а власник веб-сайту перепродає цей товар, то використання торгової марки буде законним, згідно з частиною шостою статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг». Для того, щоб притягнути до відповідальності за незаконне використання торгової марки на веб-сайті, необхідно встановити наявність таких складових правопорушення: протиправна поведінка; збитки; причинний зв'язок; вина.

Слід враховувати відмінність між умисним правопорушенням і правопорушенням з необережністю. Умисел – це усвідомлене порушення з бажанням або свідомим допущенням шкідливих наслідків (при наявності умислу порушник права інтелектуальної власності неправомірно розміщує торговельну марку у зовнішній та/або технічній стороні свого веб-сайту, передбачає можливі шкідливі наслідки таких дій та бажає їх настання (прямий умисел) або не бажає, однак свідомо припускає їх настання (непрямий умисел) Необережність – це порушення, яке призвело до збитків, але порушник не усвідомлював їх шкідливість (полягає у розміщенні торговельної марки

¹ Там само.

на веб- сайті порушника, що призвело до завдання збитків, шкідливість яких він не усвідомлював).

Наступним паразитичним способом використання торговельної марки в мережі Інтернет є використання її на торговельних майданчиках та маркетплейсах. Визначається, що «торговельний майданчик є комплексом матеріально-технічних засобів, який забезпечує користувачам рішення для участі у електронній комерції»¹. Своєю чергою, дещо конкретніше визначає це поняття компанія Google у своєму сервісі Google Merchant Center, а саме як «платформа електронної комерції, на якій представлено товари або веб-сайти різних продавців у тому самому домені»². Під маркетплейсом слід розуміти: «ресурс в мережі Інтернет, за допомогою якого була б можливість комунікувати з широким колом клієнтів, можливість здійснення он-лайн платежів, тощо»³. Проте, існує й дещо інша думка щодо визначення цього поняття як: «тип веб-сайтів електронної комерції, де інформацію про продукти або послуги надають треті сторони»⁴. Можна говорити про більш точне визначення у другому прикладі.

Торгові онлайн-майданчики та веб-сайти для продажу контрафактних товарів мають багато спільного, зокрема способи незаконного використання торговельних марок. Власниками торгових майданчиків зазвичай є юридичні особи, а власниками окремих оголошень – як юридичні, так і фізичні особи. Незаконне використання торговельних марок найчастіше відбувається в окремих оголошеннях, оскільки майданчики передбачають створення оголошень користувачами, які несуть за них відповідальність. Однак модерація оголошень не завжди відповідає вимогам законодавства, оскільки адміністрація майданчика не може перевірити наявність ліцензійних угод та інші обставини. З технічної точки зору, власник оголошення обмежений у виборі способів використання торгової марки, оскільки майданчик має свої правила.

¹ Що таке електронний торговельний майданчик. URL: <https://smarttender.biz/terminy/view/elektronniy-torgovelniy-maydanchyk/>

² Про торговельні майданчики. URL: <https://support.google.com/merchants/answer/6363319?hl=uk>

³ Правові аспекти організації роботи маркетплейсів. URL: <https://legalitgroup.com/pravovi-aspekty-marketplace/>

⁴ Маркетплейс. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D1%81>

Різні майданчики можуть використовувати різні мета-теги, але деякі з них, наприклад «title» та «img», використовуються майже на всіх майданчиках. Це пов'язано з тим, що кожна сторінка має заголовок і зображення. Саме ці теги можуть містити назву та зображення торговельної марки.

Неправомірне використання торговельної марки на веб-сайті торговельного майданчика також є цивільним правопорушенням. При цьому протиправна поведінка полягає у вчиненні дій, що порушують норми чинного законодавства у галузі права інтелектуальної власності¹. Незаконне використання торговельної марки на торгових онлайн-майданчиках може включати: розміщення текстового або графічного зображення торгової марки на сторінці оголошення; використання торгової марки всупереч умовам ліцензійної угоди. Збитки від такого порушення схожі на збитки від незаконного використання торгової марки на окремому веб-сайті, але можуть бути більшими. Це пов'язано з тим, що торгові майданчики залучають багато цільових користувачів, які шукають конкретні товари. Причинний зв'язок між незаконними діями та збитками доводиться так само, як і у випадку з окремим веб-сайтом. Наприклад, продаж підроблених товарів через оголошення з незаконним використанням торгової марки завдає шкоди репутації її власника. Вина порушника може бути як умисною, так і необережною, як і при порушенні на окремому веб-сайті.

Варто підкреслити, що ефективний захист прав інтелектуальної власності неможливий без активної участі національного бізнесу, зокрема маркетплейсів, які об'єднують продавців і покупців та мають дотримуватися принципів IP-культури. У липні 2024 року IP-офіс України розпочав співпрацю з OLX. UA, спрямовану на боротьбу з контрафактною продукцією, розробку сучасних механізмів захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті, аналіз ринку, а також проведення консультацій та просвітницьких заходів².

Крім того, обговорення проблем незаконного використання торговельних марок на маркетплейсах повинно відбуватися з урахуван-

¹ Харитонova О. І. Право інтелектуальної власності: підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2023. 540 с.; Харитонova О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади): монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 52 с.

² WIPO Alert, боротьба з піратством та контрафактом: про нові практики IP захисту на IP LET FORUM 2024 URL: <https://nipo.gov.ua/ip-let-forum-2024-s3-1/>

ням актуальних викликів, що стоять перед сферою інтелектуальної власності. Співпраця стейкхолдерів у цьому напрямку є важливим кроком до створення більш прозорого та безпечного ринку.

Крім того, важливо враховувати світовий довід вирішення означеного питання, зокрема Європейського суду. ЄС у рішенні від 22 грудня 2022 року, Christian Louboutin, C-148/21 та C-184/21, EU:C:2022:1016. «було роз'яснено, що оператор онлайн-майданчика може бути відповідальним за порушення прав на торговельну марку, якщо:

- 1) на онлайн-майданчику містяться також власні торгові пропозиції цього оператора;
- 2) сторонні продавці пропонують для продажу на цьому ринку без згоди власника цієї торговельної марки такі товари з цим знаком;
- 3) добре поінформований і розумно уважний користувач цього сайту встановить зв'язок між послугами цього оператора та спірним знаком, іншими словами, у такого користувача може скластися враження, що цей оператор сам займається рекламуванням від свого імені і за власний рахунок товарів, що неправомірно використовують знак»¹.

Ще одним випадком неправомірного використання торговельної марки у мережі Інтернет можна розглядати її «використання у соціальних мережах, які є веб-сайтом або іншою службою в мережі Інтернет, яка дозволяє користувачам створювати публічні або напівпублічні анкети (акаунти), складати списки користувачів, з якими вони мають зв'язок, та переглядати власний список зв'язків і списки інших користувачів»². У соціальній мережі «Facebook» таке використання може розглядатися у вигляді текстових позначень та графічних зображень. Зокрема, текстове позначення може застосовуватись у назвах облікових записів (окремих сторінок або спільнот) чи у описі цих записів, а також у публікаціях, які користувачі можуть вільно створювати. У свою чергу, графічні зображення застосовуються у контенті, який створюється власником такої сторінки у вигляді зображень

¹ Соколова В. Чи має власник онлайн-майданчиків відповідати за продаж підробок? URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/chi-mae-vlasnik-onlaynmaydanchikiv-vidpovidati-za-prodazh-pidrobok.html>

² Прокопенко В. Правова природа сторінок у соціальних мережах. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/pravova-priroda-storinok-u-socialnih-merezhah.html>

або відеоматеріалів, які містять у собі торговельну марку. Прикладом такого неправомірного використання може слугувати створення рекламного облікового запису у якому містяться текстові та графічні позначення торговельної марки, спосіб використання яких не регулюються ліцензійним договором, або не передбачені частиною шостою статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг». Особливої уваги заслуговує той факт, що відповідно до Умов надання послуг компанії **Meta**, користувач повинен володіти правами на інтелектуальну власність (авторськими правами або торговельними марками) на будь-який контент, який він створює та поширює. Водночас для користування послугами компанії необхідно надати певні юридичні дозволи (так звану «ліцензію») на використання цього контенту. Зокрема, «коли користувач поширює, публікує або завантажує контент, що є об'єктом прав на інтелектуальну власність, він надає компанії невиключну, безоплатну глобальну ліцензію з правом передавання й субліцензування на розміщення, використання, розповсюдження, змінення, виконання, копіювання, публічне виконання або показ, переклад користувацького контенту та створення похідних творів на його основі»¹.

Аналізуючи викладені положення Умов користування, постає питання щодо правомірності використання торговельної марки в соціальній мережі. Користувач Facebook може послуговуватися торговельною маркою на підставі договору або ж неправомірно використовувати її за відсутності ліцензійного договору та у спосіб, що не відповідає частині шостій статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг». Якщо торговельна марка використовується на підставі ліцензійного договору, правомірність такого використання залежатиме від наявності в договорі положень про субліцензування та згоди власника свідоцтва на торговельну марку на його надання. Тобто, якщо договір не містить положень про субліцензію або якщо правовласник не надає згоди на її видачу, викори-

¹ Умови надання послуг URL: <https://uk-ua.facebook.com/legal/terms>; Булеца С. Б. Право власності на об'єкти віртуальної власності. Розділ III. цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023 С. 143-148; Кулініч О. О., Мазуренко С. В. Зображення, виконані з використанням програмного забезпечення, як об'єкт авторського права. *Правове життя сучасної України: у 2 т.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.)*. Одеса: Гельветика, 2019. Т 2. С. 562-564.

стання торговельної марки компанією Meta вважатиметься неправомірним. В іншому випадку, коли використання торговельної марки здійснюється на підставі статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг», надання ліцензії відповідно до Умов користування є незаконним. Це пояснюється тим, що такий користувач соціальної мережі не має жодних законних прав на торговельну марку.

Ще однією не менш популярною соціальною мережею є «Instagram». У ній торговельна марка також може використовуватись як у текстовому так й у графічному вигляді. У текстовому вигляді вона може застосовуватись у назві рекламного облікового запису (аккаунту) або у описі рекламної публікації. У свою чергу, у графічному вигляді торговельна марка використовується у фото- та відео- публікаціях або у тимчасових фото- та відео- публікаціях (сторіс). Неправомірність такого використання має місце, коли користувач цієї соціальної мережі створює обліковий запис із застосуванням позначення торговельної марки а також застосовує її у публікаціях з метою отримання прибутку за відсутності договору та за наявності обставин, які підтверджують неправомірність дій у широкому сенсі цього поняття. Крім того, умови користування «Instagram» передбачають такі ж положення щодо надання користувачем безоплатної ліцензії на використання та поширення контенту як і у «Facebook», що може ставити під сумнів правомірність такого використання. Однак в умовах використання «Instagram» існує цікаве положення щодо використання торговельної марки цієї соціальної мережі. Так, відповідно до нього «Користувач не може змінювати, перекладати жодні продукти чи їх компоненти, створювати похідні продукти на їх основі або розбирати їх для подальшого відтворення, а також не може використовувати ім'я домену або URL-адресу у своєму імені користувача без попередньої письмової згоди компанії «Meta»»⁸⁰. Таким чином, зазначені Умови використання захищають лише інтереси компанії-власника соціальної мережі та створюють середовище для неправомірного використання інших торговельних марок.

Використання торговельних марок у соціальних мережах, таких як Facebook та Instagram, створює унікальні виклики для захисту прав інтелектуальної власності. Зокрема, умови користування цих платформ дозволяють компанії Meta змінювати та створювати по-

хідні твори на основі користувацького контенту, що включає об'єкти інтелектуальної власності. Згідно з Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг», такі змінені або похідні торговельні марки можуть не мати правової охорони. Це створює ризик збільшення випадків неправомірного використання змінених об'єктів інтелектуальної власності, що ускладнює захист прав власників, збільшує потенційні збитки та ускладнює притягнення порушників до відповідальності. Фактично, власник торговельної марки опиняється у складному становищі, оскільки закон не надає захисту зміненим об'єктам, що ставить під сумнів правомірність дій порушників та ускладнює процес притягнення їх до відповідальності.

Для вирішення означеної проблеми доцільним слід розглядати доповнення Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» положеннями, які б визнавали неправомірним використання змінених торговельних марок, що вводять споживачів в оману щодо якості та виробника товарів.

Таком чином, неправомірне використання торговельної марки в соціальних мережах включає: розміщення текстових або графічних позначень, що містять торговельну марку, з порушенням законодавства або умов ліцензійного договору: використання торговельної марки з порушенням статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг»; використання торговельної марки на підставі ліцензійного договору, який не передбачає її використання в Інтернеті; використання торговельної марки за ліцензійним договором, який не передбачає субліцензування, у випадках, коли соціальні мережі вимагають надання ліцензії на використання об'єктів інтелектуальної власності.

Протиправна поведінка в розглянутому випадку полягає в розміщенні торговельної марки з порушенням закону або договору, яка призводить до збитків володільця торговельної марки, аналогічних збиткам від інших видів порушення прав інтелектуальної власності. При цьому має існувати доведений зв'язок між протиправною поведінкою та збитками. Вина в цьому виді правопорушень може бути у формі умислу або необережності.

Війна, розв'язана Росією проти України, суттєво погіршує ситуацію з захистом прав на торговельні марки. Санкції, запроваджені проти агресора, стимулюють зростання випадків незаконного вико-

ристання торговельних марок в Інтернеті, як зареєстрованих в Україні, так і міжнародних.

Таким чином, можна підсумувати, що на сьогодні існує безліч способів незаконного використання торговельних марок в Інтернеті, включаючи веб- сайти, онлайн-платформи оголошень, соціальні мережі, месенджери. Для визначення правомірності використання торговельної марки необхідно враховувати широкий спектр обставин.

Важливим кроком для розвитку захисту прав ІВ, зокрема на торговельні марки, є визначення у судовій практиці загальних підходів до виникнення у позивачів прав на звернення з позовом за тих чи інших умов.

Останнім часом спостерігається зростання кількості судових позовів щодо порушення авторських прав компаніями, які розробляють генеративні моделі ШІ. З одного боку, медіакомпанії, зокрема *The New York Times*, оскаржують дії OpenAI та Microsoft, звинувачуючи їх у незаконному використанні контенту для навчання штучного інтелекту. З іншого боку, технологічні корпорації захищають своє право на інновації, наголошуючи, що ШІ відкриває нові можливості для творчості. Подібні суперечки тривають і в музичній та кіноіндустрії, а також у сфері стокової фотографії. За кожним таким позовом стоять фінансові претензії на мільярди доларів, що свідчить про вихід проблеми авторського права та ШІ за межі традиційного плагіату в текстах, охоплюючи інші галузі творчої діяльності.

Наприкінці 2023 року *The New York Times* подало до суду на Microsoft та OpenAI, звинувативши їх у порушенні авторських прав. Це перше велике американське медіа, яке офіційно висунуло такі претензії до розробників генеративного ШІ. У своєму позові газета не зазначає конкретної суми компенсації, однак стверджує, що завдані їй збитки сягають мільярдів доларів. Крім того, *The New York Times* вимагає заборонити компаніям використання її контенту та зобов'язати їх знищити набори даних, що містять її матеріали. Наразі справа перебуває на розгляді суду, і остаточне рішення ще не ухвалене. Проте медіа надало переконливі докази копіювання його контенту, що ускладнює завдання відповідачів щодо їх спростування¹.

¹ Пилипів І., Матяш А. Війна за мільярди: проблема авторського права та ШІ вийшла за рамки звичайного плагіату. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2024/05/07/713178/>

У всіх сферах, де штучний інтелект здатен генерувати матеріали, зростає кількість позовів, пов'язаних із плагіатом та неправомірним використанням творів. Це стосується зображень, музики, поезії, прозових текстів та іншого творчого контенту. Однак судові справи – лише частина ширшої тенденції. На глобальному рівні поки що відсутнє чітке законодавче регулювання таких питань, оскільки закони про авторське право та інтелектуальну власність у контексті ШІ перебувають на стадії розробки.

Наразі прецедентною слід розглядати угоду OpenAI з британським агентством *Financial Times*, яка дозволяє використовувати його матеріали для навчання ШІ-моделей. Для видання така співпраця сприятиме залученню нових читачів, оскільки ChatGPT включатиме посилання на *FT* у відповідях, заснованих на його контенті. Подібні домовленості OpenAI вже підписала з *Associated Press*, *Axel Springer*, *Le Monde* та *Prisa Media*.

Важливим чинником, що спонукає медіа до таких угод, є складне бізнес-середовище, в якому вони працюють. Хоча деталі фінансових домовленостей зазвичай не розголошуються, відомо, що відповідно до аналогічного договору з Google платформа *Reddit* щороку отримуватиме приблизно 60 мільйонів доларів¹.

Наразі в Україні роботу генеративних моделей частково регулює закон «Про авторське право і суміжні права», який сфокусований передусім на інтелектуальній діяльності людини. Проте в березні 2023 року в ньому з'явилася ст. 33 (*sui-generis* або права особливого роду) щодо неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютером. Слід відмітити, що Україна стала одною з перших країн у світі, яка ввела таку статтю. Відповідна норма встановлює, що «суб'єктами права особливого роду на такі неоригінальні об'єкти є особи, яким належать майнові права на комп'ютерні програми (ШІ), або особи, що мають ліцензійні права на такі програми»². Відповідно, права на контент, створений за допомогою AI, можуть належати розробникам мовних моделей або користувачам, які володіють підпискою чи ліцензією на користування системою.

¹ Там само.

² Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811_-20#Text

Крім цього, правове регулювання використання штучного інтелекту в Україні частково здійснюється законами України «Про захист персональних даних», «Про захист прав споживачів», «Про електронні довірчі послуги» тощо.

Сьогодні в Україні ІР офіс вже має практику видачі свідоцтв про реєстрацію авторського права на твори, до яких включені зображення, що були створені за допомогою штучного інтелекту¹.

Штучний інтелект (ШІ) активно інтегрується в академічне середовище, змінюючи способи створення, обробки та поширення наукового контенту. Водночас це породжує важливі питання щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності (ІВ). З одного боку, ШІ сприяє покращенню академічної продуктивності та доступу до знань, з іншого – створює виклики, пов'язані з авторським правом, академічною доброчесністю та використанням даних.

Використання АІ в академічному середовищі має свої значні переваги, які пов'язані з автоматизацією досліджень і аналізу даних; захистом прав ІВ і виявленням плагіату; оцифруванням та збереженням наукової та культурної спадщини; оптимізацією наукових комунікацій.

Наразі АІ здатний швидко опрацьовувати великі обсяги наукової інформації, аналізувати публікації та виявляти тренди, що значно пришвидшує дослідницьку діяльність. Крім того, використання алгоритмів АІ дозволяє прогнозувати напрямки наукових новацій та аналізувати цитованість академічних текстів. Важливим компонентом у використанні АІ є і розвиток інструментів перевірки текстів на унікальність, виявлення порушень авторських прав, зокрема, плагіату завдяки машинному навчанню та нейромережам. Автоматичне розпізнавання тексту (OCR) дозволяє зберігати та аналізувати старі рукописи, архівні документи, що сприяє їхньому захисту та поширенню в легальному просторі. Алгоритми АІ широко використовуються для автоматизованого перекладу та генерації анотацій, що сприяє міжнародному обміну знаннями, а також сприяють

¹ В Україні вперше зареєстровано авторське право на твори, до яких включені зображення, згенеровані ШІ. URL: <https://nipo.gov.ua/ap-zobrazhennia-shi/>; Вальчук Д. В. Авторське право штучного інтелекту: проблеми та шляхи вирішення. *Modern scientific journal*. 2024. № 3. С. 7-15. URL: <https://journals.indexcopemicus.com/api/file/viewbyfileid/2056038>; Бойко Д. Авторські права і ШІ: межі добросовісного використання. URL: <https://dc.org.ua/news/avtorski-prava-i-shi-mezhi-dobrosovisnogo-vykorystannya>

відкритій науці шляхом класифікації та розподілу інформації в наукових репозитаріях.

Разом з тим варто пам'ятати про ризики, які несуть алгоритми AI для академічного середовища. Використання AI у наукових дослідженнях може спричиняти правопорушення, пов'язані з порушенням авторського права, плагіатом, незаконним використанням даних та академічною недоброчесністю. AI може генерувати неправдиві або неіснуючі джерела, що підриває довіру до наукових досліджень та спотворює академічну комунікацію. Важливим питанням постає питання ймовірності витоку конфіденційної наукової інформації при використанні AI для обробки закритих або неопублікованих досліджень.

Використання AI у науковій діяльності є неминучим, адже він значно розширює можливості наукової діяльності. Проте використання AI потребує вдосконалення правових механізмів захисту інтелектуальної власності. Важливо розробити чіткі норми щодо прав на AI-генерований контент, впровадити етичні стандарти для запобігання академічним зловживанням та посилити захист авторських прав у цифровому середовищі. Захист інтелектуальної власності в академічному середовищі повинен передбачати баланс між розвитком технологій та дотриманням правової етики. Законодавче врегулювання цього питання, а також підвищення рівня цифрової грамотності серед науковців та студентів, є ключовими кроками для мінімізації правопорушень у цій сфері.

Аналізуючи дослідження Г. О. Андрощука¹, можна відзначити, що штучний інтелект сьогодні активно використовується у різних сферах, таких як транспорт, телекомунікації, біологічні науки, медицина, персональні технології та безпека. Як багатофункціональна технологія, AI вже має значний вплив на економічні та соціальні процеси, змінюючи підходи до створення, виробництва та розподілу товарів і послуг, оформлення патентів, авторських прав тощо. Очікується, що цей вплив лише посилюватиметься в майбутньому.

Інтелектуальна власність (ІВ) і штучний інтелект мають багато точок перетину, оскільки ключовою метою політики у сфері ІВ є стимулювання інновацій та творчості в межах економічних і куль-

¹ Андрощук Г. О. Штучний інтелект і інтелектуальна власність: проблеми регулювання. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-2\(14\)-58-78](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-2(14)-58-78)

турних систем. Традиційно системи ІВ слугували інструментом заохочення винахідницької та творчої діяльності, що раніше вважалося виключно людською здатністю. Однак швидкий розвиток ІІІ як універсальної технології ставить під сумнів усталені підходи до охорони інтелектуальної власності, викликаючи необхідність перегляду існуючих правових норм.

Для багатьох країн світу штучний інтелект став ключовим елементом стратегічного розвитку, що зумовлює необхідність формування національних стратегій його впровадження та регулювання. Держави активно розробляють політику, спрямовану на розвиток ІІІ-потенціалу, а також встановлюють правові механізми для його контролю. Водночас перед світовою спільнотою постають нові виклики, що потребують комплексного та глобального підходу до врегулювання правових аспектів, пов'язаних із використанням ІІІ в економіці, культурі та інтелектуальній діяльності.

Підсумовуючи аналіз, слід зазначити, що полігібридні війни, створюючи «гібридні загрози» в усіх сферах життя людини і суспільства, порушують права та свободи людини, або перешкоджають реалізації останніх, що зумовлює необхідність пошуку «гібридних відповідей», зокрема з використанням правових (юридичних засобів /заходів). Головною ознакою такої війни є те, що вона є одночасно війною інформаційною, економічною, репутаційною, смисловою. На неї повинні працювати всі, хто має вплив на населення. Військові дії задають лише фон для більш масштабної війни в людському розумі¹.

Російські операції в Україні порівнюють із китайською концепцією війни без обмежень, що містить дуже багато невійськових інструментів. І одній, і другій «властиві однотипні елементи: інвестиції, купівля медіа, підтримка політичних партій, розвідувальне проникнення в європейські структури, встановлення зв'язків між релігійними інституціями, використання нерозв'язаних етнічних конфліктів, підтримка російських засобів інформації за кордоном (типу Russia Today), координовані кібератаки»².

¹ Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015. С. 12. Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/14501/2015-10-25-gibrydnaviyna-informatsiyna-skladova/>

² Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/14501/2015-10-25-gibrydnaviyna-informatsiyna-skladova/>

Разом з тим, повномасштабна російська агресія виявила нагальну потребу в удосконаленні правового механізму, особливо в частині регулювання цивільних відносин та захисту прав в умовах воєнного стану. Війна вимагає ефективного правового регулювання, що базується на глибокому розумінні суспільних процесів та поєднанні приватно-правових і публічно-правових методів.

Сьогодні в правовому полі України здійснюється масштабна трансформація, обумовлена запровадженням воєнного стану. В надскладних умовах здійснюються дієві кроки спрямовані на максимальну охорону і захист прав громадян, зокрема і прав інтелектуальної власності.

Після початку війни у 2014 році цивільне законодавство не зазнало обмежень прав, тривали активні реформи цивільного законодавства для адаптації до права ЄС. Обмеження прав після повномасштабного вторгнення і введення воєнного стану у 2022 році загалом були мінімальними, а концепція адаптації національного законодавства до права ЄС збережена.

Концепція приватного права та механізми його реалізації можуть суттєво модифікуватись в умовах гібридної війни. Однак, поєднання заходів заохочення та примусу є оптимальним. Комунікація між владою та суспільством є невід'ємною частиною ефективної боротьби з викликами гібридної війни, зокрема у сфері інтелектуальної власності.

Війна, яка триває в Україні, завдає значних економічних збитків, що стимулює нелегальне виробництво та розповсюдження контрафактної продукції, яка може становити загрозу національній безпеці, особливо в таких сферах, як фармацевтика, оборона та харчова промисловість. Вона стимулює кіберзлочинність, включаючи піратство, крадіжку даних та інші порушення. Крім того, використання об'єктів інтелектуальної власності в інформаційній війні також вимагає адекватного правового захисту. Застосування заходів кібербезпеки може обмежувати право на інформацію, особливо в транскордонному контексті. Для вирішення цієї колізії необхідно використовувати «гібридні» (приватно-публічні) заходи, що поєднують захист права на інформацію з вимогами кібербезпеки.

Наразі основні правопорушення у сфері інтелектуальної власності в мережі Інтернет включають незаконне копіювання, поширення та

використання захищених матеріалів без згоди правовласника. Значні ризики становить нелегальне завантаження та розповсюдження програмного забезпечення, захищеного авторським правом, що порушує права розробників. При цьому поширеними проблемами залишаються плагіат і крадіжка контенту (статті, блоги, відео тощо) без належного посилання або дозволу автора. Варто відмітити, що неправомірне використання торговельних марок, зокрема в доменних іменах, може вводити споживачів в оману та спричиняти фінансові втрати для власників брендів. Сьогодні потребує ефективного правового реагування розробка та використання шкідливого ПЗ для обходу систем захисту авторських прав, яка загрожує безпеці цифрового простору.

Як позитивний крок слід розглядати підписання меморандумів ВС України з ВОІВ. Ці ініціативи спрямовані на підвищення кваліфікації суддів та впровадження світового судового досвіду й підходів у практику вирішення спорів в Україні. Документи передбачають співпрацю у розробленні та реалізації програми безперервної освіти суддів з питань інтелектуальної власності, а також наповнення Базы судових рішень **WIPO Lex-Judgments**, створеної ВОІВ. У межах цієї взаємодії до бази вже внесено шість рішень Верховного Суду України у сфері інтелектуальної власності. Зазначена База забезпечує доступ до найважливіших судових рішень судів різних країн світу (понад 200 юрисдикцій) з автоматичним перекладом. Безумовно отримана можливість стане позитивним кроком з огляду на необхідність аналізу існуючих правопорушень у сфері інтелектуальної власності на сучасному етапі, вдосконалення механізму захисту об'єктів інтелектуальної власності та підвищення кваліфікації суддів в IP-сфері.

Ключові слова: інтелектуальна власність, порушення прав інтелектуальної власності, порушення в Інтернеті, воєнний стан, гібридна війна, порушення авторських прав, кіберзлочинність, інформаційні війни, захист авторських прав в Інтернеті, інтернет-піратство, соціальні мережі, торговельні марки, недобросовісна конкуренція, штучний інтелект.